

A KÉSŐ MODERN TÁJÉPÍTÉSZE ÉRTÉKEI MŐCSÉNYI MIHÁLY KÖZPARKTERVEZÉSI ÉLETMŰVE TÜKRÉBEN

THE VALUES OF LATE-MODERN LANDSCAPE ARCHITECTURE IN VIEW OF MIHÁLY MŐCSÉNYI'S PUBLIC PARK DESIGN

SZERZŐ / BY:
BAKAY ESZTER, SZILÁGYI KINGA

[HTTPS://DOI.ORG/
10.36249/53.9](https://doi.org/10.36249/53.9)

Mőcsényi Mihály aktív tájépítészeti, kerttervezői munkássága a svájci kertépítési gyakorlathoz (1947-48) követően nagyjából három évtizeden át, az úgynevezett késő modern idősakra tehető. Az IFLA-alelnökségi és elnökségi évek alatt nemigen maradt másra ideje, de a kilencvenes években újra vállalt tervezési munkát itthon és Bécsben egyaránt. A tájépítészetben ez az időszak viszont már a posztmodern, sőt annak lezárulása és az új út keresésének korszaka. A kutatásban annak jártunk utána, vajon Pro-

fesszor úr terveiben mennyire tükröződnek a stíluskorok(je)k jellegzetes funkcionális és térkompozíciós elvei? Melyek a késő modern hazai kertépítészet örökségeként értelmezhető, korszaktól, irányattól független, jellegzetes „Mőcsényis” kompozíciós elvek, térszerkezeti elemek és karakterjegyek? Vannak-e, s ha igen, melyek azok az „örök” tervezési elvek, amik a tájépítészeti objektumtervezésben átmentendő értéknek számítanak?

Első lépésként a funkcionalista modern és a késő modern tájépítészetet

és annak sajátos hazai helyzetét kell elemezni. A vizsgált időszakban Európa vasfüggönyön túli régiójában a nyugati, ill. nyugat-európai tájtervezési trendek csak nagyon szűrt és limitáltan jutottak el a tervezőkhöz. A tájépítészeti modern az első világháború után, az 1920-as években jelent meg Európában, melyre nagy hatással volt a modern építészet, elsősorban a Bauhaus, illetve Mies van der Rohe munkássága. Alapelvei a funkcionális, az egyszerű, áttekinthető kompozíció, a vízszintes és függőle-

1. ábra/fig.:

Madártávlati kép a Feneketlen-tó parkjáról / bird's eye view of the public park Feneketlen-tó.

1966

(FORRÁS/SOURCE: FORTEPAN 115077)

2. ábra/fig.:

A Szent István templom szerves eleme a térkompozíciónak / The Saint István church is the primary element of the landscape and landscape composition. late 1960s

(FOTÓ/PHOTO: MŐCSÉNYI MIHÁLY)

Mihály Mőcsényi's active work in landscape architecture and garden design marks the so-called late-modern period embracing some three decades starting from his service as a garden trainee in Switzerland in 1947-48. His vice-presidency and presidency years at IFLA left him little leisure, but in the 90's he undertook some design work again at home and in Vienna, too. However, in terms of landscape architecture this period already represented the post-modern, or more precisely the end of

it, the era of seeking new perspectives. The aim of our study was to find out to what extent the characteristic functional and space composition principles of the period(s) were reflected in the plans of professor Mőcsényi. What are the typical "Mőcsényi-like" composition principles, space structural elements and hallmarks independent of age and trend, that can be interpreted as the heritage of Hungarian late-modern landscape architecture? Are there any, and if yes, what are those "eternal" design principles that

should be preserved as values in terms of landscape architectural object-design?

As a first step, the functionalist modern and late-modern landscape architecture, as well as its peculiar Hungarian situation have to be analysed. During the given period, the western or Western-European landscape design trends could only reach the designers living behind the iron curtain quite sporadically and only according to certain limits. Modern in terms of landscape architecture emerged in the 1920's in Europe

ges irányok hangsúlyozása, az egyszerű mértani formák alkalmazása. A közparkokban a hagyományos rekreációs használati funkciók mellett ekkor jelennek meg a játszótérek és sportpályák.

A modernista tájépítészet legismertebb tengerentúli képviselői (Roberto Burle Marx/Brazília, Dan Kinley/USA, Thomas Church/USA, Lawrence Halprin/USA, Garrett Eckbo/USA) nagyformátumú alkotók, és többé-kevésbé Mőcsényi-kortársak voltak, ám a földrajzi távolság és a politikai elszigeteltség miatt gyakorlatilag nem hatottak a korabeli magyar tervezőkre. Európában ezekben az évtizedekben talán az északi, dán és svéd tájépítészek (C. Th. Sorensen, Ingvar Sven Andersson), valamint a német tervezők (Leberecht Migge és Erwin Barth, a svájci Dieter Kienast) jelentették a legismertebb modernista alkotókat, bár a korszak feldolgozása és értékelése messze nem teljes körű. Az európai tájépítészeti modernről a nemzetközi kertészeti kiállítások adtak jó körképet. Ezek a jellemzően német nyelvtérületen, évente megrendezett kiállítások a késő modern (Nachkriegsmodern) kutatás szempontjából fontosak, mert a legújabb technikai és formai megoldások rendre itt jelentek meg. A jelen kutatás szempontjából két emblematis bécsi (WIG 1964, 1974) és két németországi (IGA 1963 és 1973 Hamburg) a

legérdekesebb. Ezekre a nagy nemzetközi kertészeti-kertépítészeti kiállításokra már kijutottak a magyar tervezők is, a magyar pavilonok és kertek tervezőiként, tehát aktív résztvevőként, de egyre többen látogatóként is. Az eleinte igencsak szűkös szakirodalmi forrásokon túl ezek a kiállítások hoztak friss gondolatokat ide, a vasfüggönyön túlról.

A kutatás következő fázisa az évek során lassan bővülő mozgástérben Mőcsényi tervezői munkáinak és alkotói módszerének vizsgálata. A svájci Vogel cégnél töltött gyakorlati év kemény iskola volt, ahol elsajátította a kertépítés csínját-bínját, a burkolatépítéstől a szakszerű és esztétikus terepalakításon át a növények, a fák igényeit és távlati fejlődését figyelembe vevő telepítésig, valamint a 'fejben való tervezésig' lényegében mindent. Mőcsényi erre az erős gyakorlati alapra – személyiségéből, sorsából adódóan is – egy meglehetősen független, individualista tervezői látásmódot és módszert épített fel, amit aztán itthon az ötvenes, hatvanas évek hazai szocialista városi tájépítészetében és az oktatásban is kiválóan kamatoztatott. Többek között a szintvonalas tereprendezési tervek is Mőcsényi alkalmazta először a hazai lakótelepi zöldfelületrendezési feladatoknál.

Az 1948. évi politikai fordulatot követően Mőcsényi számára sokáig nem ada-

that was chiefly influenced by modern architecture, especially by Bauhaus and the work of Mies van der Rohe. Its fundamentals include functionalism, the simple, lucidly arranged composition, insistence on horizontal and vertical directions, and the appliance of plain geometrical forms. Public parks are governed by recreational functions, as it is the time when playgrounds and sports grounds appear besides.

The most famous representatives of modernist landscape architecture in the overseas (Roberto Burle Marx/Brazil, Dan Kinley/USA, Thomas Church/USA, Lawrence Halprin/USA, Garrett Eckbo/USA.) were prominent creators and mainly Mőcsényi's contemporaries, but due to the geographical distance and political isolation, they, in fact, did not influence the Hungarian designers of the time. During these decades probably the northern, Danish and Swedish landscape architects (C. Th. Sorensen, Ingvar Sven Andersson), as well as German designers (Leberecht Migge and Erwin Barth, the Swiss Dieter Kienast) were the most famous modernist landscape architects in Europe – although the period has not yet been analysed and assessed completely at all. An overview of modern European landscape architecture could be well-represented at international garden exhibitions. These

events – that were organized once a year typically in German language areas – are important in terms of late-modern (Nachkriegsmodern) research, because the latest technical and formal solutions were introduced there. From the scope of the present study the most interesting ones were the emblematic exhibitions organized in Vienna (WIG 1964, 1974) and in Germany (IGA in 1963 and Hamburg in 1973). These huge international gardening and landscape architectural exhibitions were among those that Hungarian designers could also visit as architects of Hungarian pavilions and gardens, namely as active participants, but more and more Hungarians arrived as visitors, too. These exhibitions provided fresh ideas here, from the other side of the iron curtain besides literature sources that were quite scarcely available at the beginning.

The next phase of the research is the analysis of Mőcsényi's designer works and creative methods in the slowly widening scope for action. The practice year he spent at the Swiss Vogel company was a tough school for him where he acquired the ins and outs of garden design, starting from pavement construction, through professional and aesthetic landscaping to plantation, based on the demand and long-term development of plants and trees, as well as

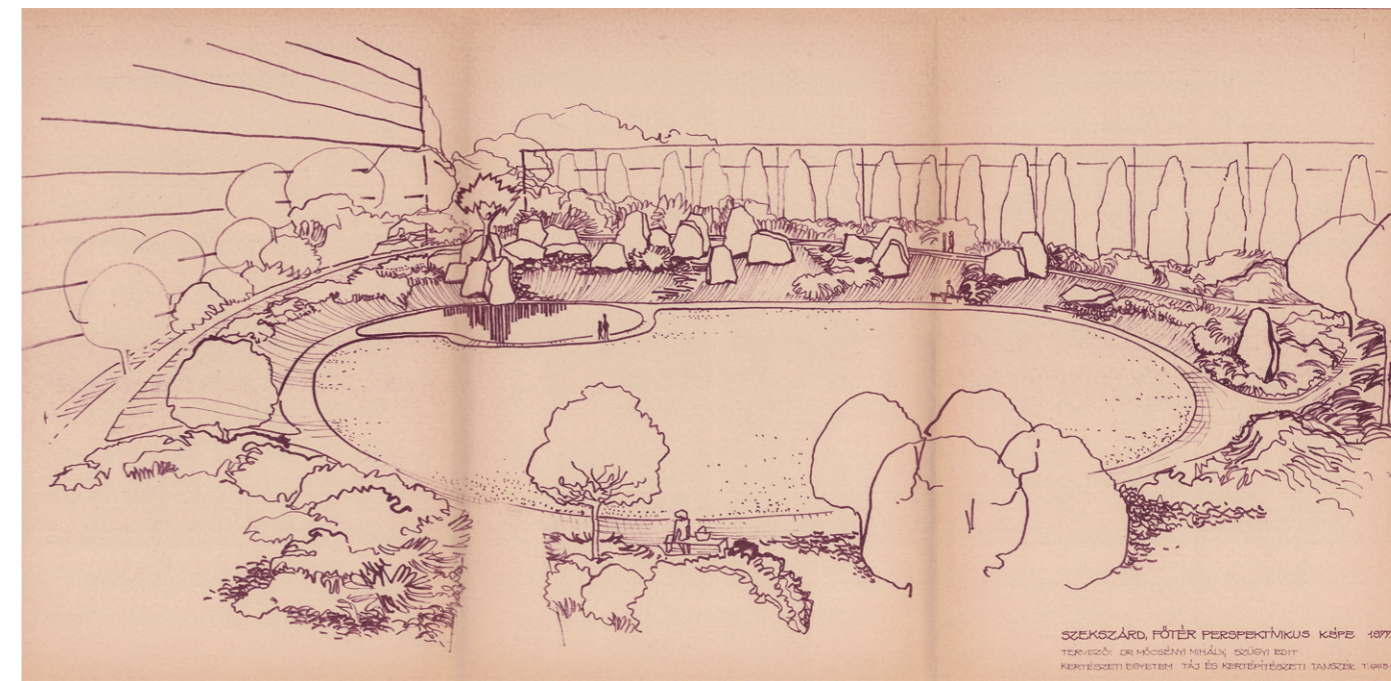
tott meg a világlátás, az utazás lehetősége. 1964-ben azonban már kijutott a bécsi kertészeti világkiállításra (WIG '64), ahol a magyar pavilont tervező Dalányi László mellett „ügyeleti” szerepet vállalhatott, majd az 1974-es bécsi kiállításon a magyar kertét már Mőcsényi Mihály tervezte. A köztes években németországi kiállításokra és Bécsbe is eljutott, részben tervezési feladatokkal. Ezek az utazások és kertészeti kiállítások segítették hozzá az akkori európai tervezési módszerek és trendek megismeréséhez. 1970-től az IFLA magyarországi tagjaként, 1980-tól az IFLA központi régiójának alelnökeként, majd az IFLA elnökeként rendszeresen utazott Nyugat-Európába és a tengerentúlra. Összefoglalva megállapítható, hogy Mőcsényi elsősorban a német-osztrák kapcsolatok révén feltárolt nyugat-európai tájépitészet hatott. Kiváló német nyelvtudása is ezt az ismeretkört erősítette, bár a hetvenes évektől egyre inkább az angol nyelvterület felé fordult, az IFLA, a tengerentúli kapcsolatok, s főként a Fábos-kapcsolat ebbe az irányba vitte.

A korai Mőcsényi munkák közül a 4 hektáros Feneketlen-tavi Ifjúsági Park talán a legismertebb. A tó környezetét, a tó körüli parkrészt és magát a tó rendezését is ő tervezte 1958-59-ben (a nyugati parkrészt Jancsó Vilmos/ BUVÁTI tervei alapján készült). Rekreációs funkci-

óit tekintve a park elsősorban a 30-as, 40-es évek német kultúrparkjaival (Volkspark) mutat hasonlóságot. A parkban vendéglő, szabadtéri mozi, a tervkonceptióban megtartott, s már korábban is itt működő tenispályák, valamint játszótér található. Kompozíciós szempontból Mőcsényi terveit a tiszta térszerkezet és átláthatóság jellemzi, valamint az erőteljes, hangsúlyos terepformálás, a legmélyebb szinten elhelyezkedő, 1 hektár nagyságú tóval. Alapvető tervezési cél volt a szűkebb tervezési területen kívül, a Villányi út túloldalán lévő neobarokk Szent Imre templom képének figyelembevétele, mely a mintegy 6 méteres szintkülönbség és a célszerű terepformálás révén a tóban tükröződve a „park szerves részévé”, meghatározó látványává vált. A tó szegélye is markáns kompozíciós elem, melyet az azt övező sétány hangsúlyoz. A sétány mentén a külső szegélyen sorakoznak a padok, melyeket hátulról rézsú véd, és ahonnan szép rálátás nyílik a tóra. Ezek a pihenőhelyek a tóval való kapcsolat okán és környezetpszichológiai szempontból is remek helyen vannak, és máig népszerűek a látogatók körében. A park térformálása nem tekinthető modernnek, inkább az Ormos-féle iskola tisztán funkcionális és 'feszültségmentes' formálásával mutat rokonságot az egyszerű, de szép lendületesen ívelt, a tó körvonalával párhuzamo-

3. ábra/fig.:

Látványterv /
Visualization, Szekszárd
főtér, Prométheusz
park, 1977
(TERVEZŐ: DR. MŐCSÉNYI
MIHÁLY, SZÜGYI EDIT)

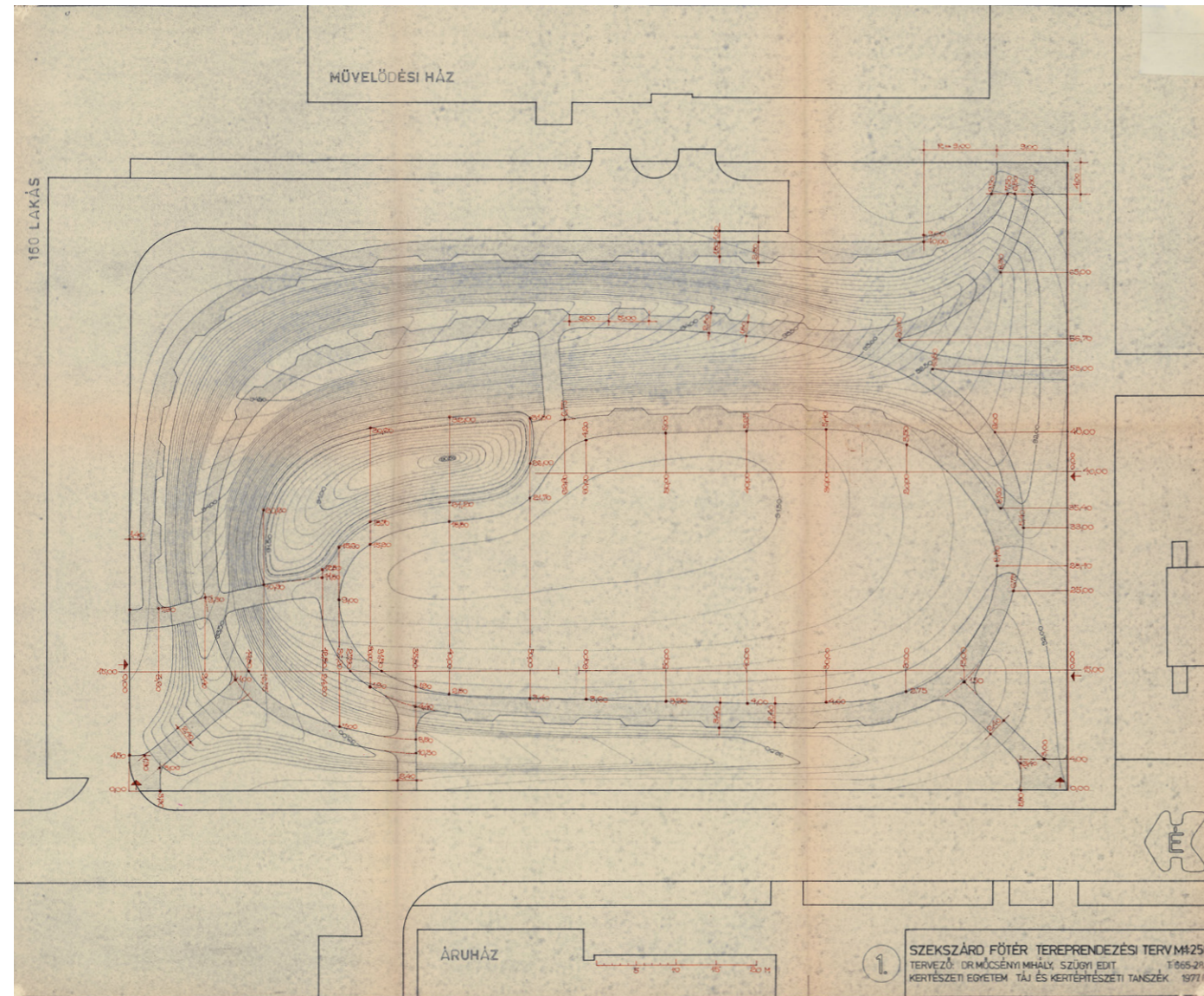
SZEKSZÁRD, FŐTÉR PERSPEKTÍVUS KÉPE 1977/V.
TERVEZŐ: DR. MŐCSÉNYI MIHÁLY, SZÜGYI EDIT
KERTÉSZETI DÖVETEM TÁJ ÉS KERTÉPÍTÉSZETI TANSZÉK, TIBOR-BA

learning practically everything including 'planning in mind'. Mőcsényi – due to his personality and fate – developed a rather independent, individual designer method and vision on this strong professional basis, that later he could make perfect use of at home, within the socialist urban landscape architecture and education of the 50's and 60's. Among other things, it was him who introduced high quality landscaping plans when he was carrying out urban green system plans of Hungarian housing estates.

After the political turn in 1948 Mőcsényi did not have the possibility to travel and look around the world for a long time. However, in 1964 he managed to be present at the Vienna world exhibition (WIG '64) where he could undertake an "inspector duty" next to László Dalányi, who planned the Hungarian pavilion. Then, at the 1974 Vienna exhibition, it was Mihály Mőcsényi who designed the Hungarian garden. During the years in between he got to German exhibitions and to Vienna car-

rying out design tasks, mainly. These travels and garden exhibitions helped him to get acquainted with the European design concepts and trends of the time. Starting from 1970, as a member of IFLA, then from 1980 as vice president of Central Region he regularly travelled to Western-Europe and overseas. In conclusion, Mőcsényi was primarily influenced by Western-European landscape architecture that came into his sight mainly via German-Austrian connections. His perfect German lan-

4. ábra/fig.: Tereprendezési terv a szekszárdi Prométheusz park kertépítészeti tervéhez / Landscaping plan for the Szekszárd, Prometheus park. 1977 (TERVEZŐ: DR. MŐCSÉNYI MIHÁLY, SZÜGYI EDIT)

guage skills also supported this domain, although, from the seventies he turned more and more towards the English language area, since IFLA, his overseas connections and mainly the contact of Fábos strengthened this particular direction.

The most well-known among the early Mőcsényi works is probably the Youth park at Feneketlen-tó (Bottomless Lake) that covers 4 hectares. He worked out and directed personally the constructions of the lake shore and the park itself section around the lake. In 1958-1959 (the western park section was created according to Vilmos Jancsó's /BUVÁTI/ plans). In terms of its recreational functions the park shows similarities primarily with the German culture parks (Volkspark) of the 30's and 40's. The park has a restaurant, an open-air movie, playgrounds, and tennis courts that had been operating earlier too, and maintained in the concept plan. In terms of composition, the plans of Mőcsényi are characterised by clean space structure and transparency, and a strong and prevailing ground formation with the 1-hectare lake situated at the bottommost level. It was a fundamental design objective – outside the tighter planning area – to take into account the view of the neo-baroque Saint Imre church on the far side of Villányi Street, that – as a result of the almost 6 m difference in level and

expedient ground formation – became “an integral part of the park”, a dominant scenery reflected in the water of the lake. The foreshore of the pond is also a strikingly marked compositional element that is highlighted by the promenade surrounding it. The benches are aligned along the esplanade on the external bordering, that are protected by bevells from behind, from where one has a beautiful view of the lake. In terms of the connection with the lake and from an environment psychological point of view these rest stops are at splendid places, and are still famous among the visitors today. The park's space formation cannot be regarded as modern, since the modest but beautiful, lively curved road system running in parallel with the lake, as well as the space formation and the road network of the park area situated in a distance from the water rather show similarities with the clearly functionalist and ‘unstressed’ formation characteristic of the Ormos school.

Professor Mőcsényi designed the Prometheus park of Szekszárd in 1977. The name of the park – developed on site of a demolished silk-mill – comes from the sculpture, sculptural group of Imre Varga. In order to interpret the mythological story, and to place the sculpture of Prometheus chained to a rock, dynamic landscaping had to be done.

He united the terrain elevation and the “Mőcsényi-marked” wide, slightly deepened central space with elegant and grandiose surface formation. The clean, transparent space structure is also perceptible here, that's central element is the lawn surface that governs the centre of the park presenting an enormous, almost symmetric oval ground plan form. The vertical border of the central space, that embraces the rock face as well, is a bit over-elevated compared to the level of the street – that is also on a higher level by itself –, hence providing the park with a good visual closure and appropriate protection. At the bottom of the rock, throughout the edge of the lawn surface a water basin can be found beautifully fitting into the terrain in which the Prometheus statue – acting as the identity of the park – and its associative vulture statue can be well-reflected.

Space organisation and formation of the two public parks have some common characteristics, although, about two decades had passed between the two works. In terms of the Villányi Street park the lower central space is the water surface itself, whereas in terms of the park of Szekszárd, it is the lawned rest area, the shaven meadow giving an outstanding view to the sculpture too. Furthermore, and interestingly enough one can discover similar space struc-

san futó útrendszer, s a víztől ellépő parterületen a térformálás és az úthálózat.

A szekszárdi Prométheusz parkot 1977-ben tervezte Mőcsényi professzor. A lebontott selyemgyár helyén kialakított park Varga Imre szobráról, szoborcsoportjáról kapta nevét. A mitológiai történet értelmezéséhez, a sziklához láncolt Prométheusz-szobor elhelyezéséhez dinamikus terepformálásra volt szükség. A szoborhoz szükséges terepmagaslatot és a közpark „Mőcsényisen” tágas, kissé lemélyített középterét elegáns, nagyvonalú felszínformálás fogta egybe. Itt is megfigyelhető a tiszta, átlátható térszerkezet, melynek központi eleme a park közepét uraló hatalmas, majdnem szabályos ovális alaprajzi formát mutató gyepfelület. A sziklafalat is magába foglaló térfal kissé túlemelt az egyébként is magasabban fekvő utcaszínhez képest, s így jó vizuális lezárást és kellő védelmet ad a park számára. A szikla aljában, a gyepfelület szélén a terephez szépen illeszkedő vízmedence található, melyben a park identitását jelentő Prométheusz-szobor és a hozzá tartozó keselyűszobor jól tükröződhet.

A két közpark térszervezése, térformálása sok hasonlóságot mutat, jóllehet a két munka között eltelt vagy két évtized. A Villányi úti park esetében a súlylyesztett közép tér maga a vízfelszín, a szekszárdi parknál a szoborra is remek

rálátását nyújtó gyepes pihenőterület, a kaszált rét. S érdekes módon a kilencvenes években tervezett un. bécsi közparkokban (Belgradplatz és Puchsbaumplatz, Bécs, 10. kerület, Favoriten) is hasonló térstruktúrát lehet felfedezni. Hangsúlyos közép tér, változatosan és okosan hasznosított szegélyterület, jó arányú mikro-terekkel, pihenőhelyekkel, sport- és játszóterekkel.

Mőcsényi Mihály tehát tervezőként is saját útját járta, bár kertépítészeti alkotásai bizonyos értelemben illeszkednek a korszak modernista stílusrendjébe. Ez a tiszta, áttekinthető térszerkezet általában jellemző a modernista kertekre, ahogy a határozott, szabályos geometrikus térformák is, melyek Mőcsényi későbbi munkáiban is felfedezhetők. A geometrikus vonallal határolt, központi tér – mélyített gyepes tér vagy vízfelület – nemcsak a szekszárdi és a Villányi úti parknak, hanem a bécsi közkerteknek is domináns eleme, s már egyértelműen a 2. világháború utáni európai tájépítészeti trendet idézi.

Vannak olyan, a vizsgált tervekben rendszeresen felbukkanó megoldások, melyek összessége is határozott „Mőcsényi-stílust” alkot. Tájéörténeti előadásában Professzor úr által gyakran hangoztatta tézisét, hogy az ősember szegélylakó volt, azaz a nyílt és zárt terület határán érezte biztonságban magát. Ez

az ösztönös vonzódása szegélyekhez a mai emberekre is jellemző, s meglehetősen komoly szakirodalma van. Terveiben a szegélyek hangsúlyosan jelennek meg pl. víz és föld, vagy nyílt gyepfelület és fásított tömeg formájában. Mőcsényi szemében a téralkotás egyik legfontosabb eszköze a terepalakítás volt, amit gyakran fás növényzet erősített. A terep karakteres formálása, a konkáv térformák kialakítására való törekvés minden munkájára jellemző.

Összefoglalva megállapítható, hogy Mőcsényi iskolateremtő és oktatásszervező munkássága mellett tervezői tevékenysége karakteres, markáns vonulatot képez, melynek jellegzetessége a főbb tervezési elvekhez való szinte makacs ragaszkodásán túl a végtelenül letisztult térformálás, a hely és az igények értő ismeretére alapozott, racionális, olykor már-már rafinált térszervezés és funkcionális rendszer. Bár a Mőcsényi által tervezett és megvalósult parkokról több leírás és elemzés készült az elmúlt évtizedben, ez a tanulmány jobban rávilágít a Mőcsényi által szilárdan hitt és alkalmazott tervezési elvekre, melyek – korszaktól függetlenül – minden alkotását jellemzik. ©

ture in the so-called Vienna public parks designed in the nineties (Belgradplatz and Puchsbaumplatz, Vienna, district 10, Favoriten). Emphasised central space, diversely and lucidly utilised borders with well-proportioned micro-spaces, rest stops, sports- and playgrounds.

Consequently, Mihály Mőcsényi paved his own way as a designer too, although, his works of landscape architecture fit in the late modernist style of the period in a sense. This type of clear, well arranged space structure is usually characteristic of modernist gardens, as the sharp, symmetric geometrical space forms too, that can be discovered in Mőcsényi’s later works. The central space confined by a geometrical line – deepened lawn for central open space or water surface – is not only the dominant element of the parks of Szekszárd and Villányi Street, and it unequivocally resembles the European landscape architecture trend characteristic of the period after World War II.

There are certain regularly emerging solutions within the analysed plans that’s complex entirety also forms the exact “Mőcsényi style”. During his lectures he gave on landscape history, professor Mőcsényi frequently laid great emphasis on his argument that pre-historic human was a border-dweller, namely they felt secure in the border of open and enclosed areas. This instinctive

affection towards borders is characteristic of the people of today too, and it has a literature of rather grave import (the Prospect-refugee theory of Appleton, 1975). Borders appear in his plans as crucial elements, for example in the forms of water and soil, or that of open lawn surface and afforested mass. According to Mőcsényi, one of the key instruments of spatial development was ground formation that was frequently enhanced by woody plants. Characteristic ground space forms are typical of all his works.

It can be stated as a conclusion, that besides his school-funding and education-organiser work, Mőcsényi’s designer activity forms a characteristic and sharp trend, that – beyond his virtually stubborn affection to the key design principles – is typical of an immensely clean space formation, as well as a rational or almost artful space organisation and functional system based on the appreciative knowledge of the given place and demand. Although, a number of descriptions and analyses have been written about the parks Mőcsényi designed and created in the previous decades, this study sheds more light to Mőcsényi’s design principles he utilised and tenaciously believed in, as being characteristic of all his creations – irrespective of the era. ©

Hivatkozott irodalom / References:

Könyvek:

APPLETON, Jay: The Experience of Landscape. Wiley, 1975

BAKAY Eszter.: Retro terek, retro-parkok / Retro-gardens, retro-parks, Terc, 2013. pp.35-37

Feneketlen tó – Mőcsényi-esszék 3. in <http://epiteszforum.hu/mocsenyi-esszek> (2012 febr. 3.)

HAUXNER, 2003: Open to the sky, Arkitektens Forlag, pp.155-157

NAGY Bálint: A szekszárdi Prométheusz park Mőcsényi Mihály közparktervezési munkássága tükrében; Kezelési tervi javaslatok a parkra. / Mihály Mőcsényi’s Prometheusz Park of szekszárd; Mamagement plan for the public park.

Szakkoloztat 2019. Tájérendező-Kertépítőmérnök BSc szak, Kertépítő szakirány, Tájépítészeti és Településtervezési Kar, Budapest / BSc Thesis of Landscape and Garden Construction university degree, Specialization of Garden Construction. Faculty of Landscape Architecture and Urbanism, Budapest.

SZILÁGYI Kinga: Ottfelejtett névjegyek / Gardens, parks like traces of Mőcsényi. Kézirat / Manuscript. In: MM_C 2019 20. fejezet / chapter 20.

SZILÁGYI Kinga, Bakay Eszter: Public parks born of former mines and fabrics. Kézirat / Manuscript. In: MM_C 2019 8. fejezet / chapter 8.

<https://land8.com/five-modernist-landscape-architects/>

<https://everything2.com/title/Prospect-refuge+theory>

<https://landschaftsarchitektur-heute.de/themen/gartenarchitektur-der-moderne>